

BATI TRAKYA MÜSLÜMAN-TÜRK AZINLIĞININ ULUSLARARASI HUKUKTAN DOĞAN EĞİTİM HAKLARI

EDUCATION RIGHTS OF THE MUSLIM-TURKISH MINORITY OF WESTERN THRACE ARISING FROM INTERNATIONAL LAW

Doç. Dr. Ali DAYIOĞLU
Lefke Avrupa Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü
adayioglu@eul.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-5018-511X

Gönderim 5 Eylül 2021 – Kabul 12 Aralık 2021
Received 5 September 2021 - Accepted 12 December 2021

Öz: *Bir azınlık grubuna mensup kişilerin kendi eğitim ve öğretim kurumlarını kurma, yönetme, denetleme ve buralarda kendi ana dillerini kullanma hakkına sahip olmaları, söz konusu grubun kimliğinin korunabilmesi için son derece önemlidir. Bundan dolayı, birçok uluslararası belgede bu hakkı korumaya yönelik düzenlemelere yer verilmiş, imzacı devletlere bu yönde sorumluluklar yüklenmiştir. Batı Trakya'daki Müslüman-Türk azınlığın eğitim hakkı da çeşitli uluslararası antlaşma ve sözleşmeler tarafından güvence altına alınmıştır. Böyle olmakla birlikte, Yunanistan, istisnai bazı dönemler hariç, azınlığın bu yöndeki haklarını ihlal eden bir politika izlemiştir.*

Bu çalışmada önce, Batı Trakya Müslüman-Türk azınlığının eğitim hakkını düzenleyen uluslararası antlaşmalar ile Yunanistan'ın yükümlülükleri incelenecektir. Ardından da Batı Trakya'nın Yunanistan'ın egemenliğine geçtiği 1920'den günümüze Yunanistan yönetiminin konuyla ilgili uygulamaları aktarılacaktır. Son olarak da, Türkiye ile Yunanistan'ın konuyla ilgili politikaları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Yunanistan, Batı Trakya, Müslüman-Türk azınlık, uluslararası hukuk, eğitim hakkı*

Abstract: *It is extremely important for persons belonging to a minority group to have the right to establish, manage and supervise their education and training institutions and use their mother tongue, to protect their identity. For this reason, many international documents have included regulations to protect this right, and signatory states have been given responsibilities in this regard. The right to education of the Muslim-Turkish minority in Western Thrace is also guaranteed by various international treaties and conventions. However, Greece, except for some exceptional periods, has violated the education rights of the Muslim-Turkish minority in this regard.*

In this study, firstly, the international treaties regulating the right to education of the Muslim-Turkish minority of Western Thrace and the obligations of Greece will be examined. Then, the practices of the Greek administration on the subject matter starting from 1920, when Western Thrace came under the sovereignty of Greece, will be analysed. Finally, the policies of Turkey and Greece on the subject will be discussed.

Keywords: *Greece, Western Thrace, Muslim-Turkish minority, international law, right to education*

GİRİŞ

Eğitim, azınlıkların grup olarak kimliklerini koruyabilmeleri ve sürdürebilmeleri için hayati önemdedir. Bundan dolayı, gemiŒten günümüze insan ve azınlık haklarıyla ilgili uluslararası belgelerde eğitim konusuyla ilgili düzenlemelere geniŒ Œekilde yer verilmiŒtir. Bu ervede, bir azınlık grubuna mensup kiŒilerin kendi özel eğitim ve ğretim kurumlarını kurma, yönetme, denetleme ve kendi ana dilleri ile eğitim görme hakları günümüzün en doğal azınlık haklarının baŒında gelmektedir.

Konu, 2020 yılı itibarıyla 10,7 milyon nüfuslu Yunanistan’da (The World Bank, 2021), eŒitli kaynaklar tarafından yaklaŒık 120,000-145,000 nüfusa sahip olduğu belirtilen (Verhs, 2019: 3; ECRI, 2015: 33; Serdar, 2014: 103) Batı Trakya Müslüman-Türk azınlığı bakımından da son derece önemlidir. Bundan dolayı, azınlığın haklarını düzenleyip koruma altına alan ‘‘Atina AntlaŒması’’na Ek 3 Numaralı Protokol’’ (1913), ‘‘Yunanistan’daki Azınlıkların Korunmasına İliŒkin AntlaŒma’’ (1920) ve ‘‘Lozan BarıŒ AntlaŒması’’nda (1923) azınlığın, kendi okullarını kurma, yönetme ve denetleme ile buralarda kendi ana dilini kullanma hakkı güvence altına alınmıŒtır. Bu noktada, söz konusu antlaŒmalarda Müslüman-Türk azınlığın eğitim hakkıyla ilgili olarak getirilen düzenlemeleri incelemeye geçmek yerinde olacaktır.

1. BATI TRAKYA MÜSLÜMAN-TÜRK AZINLIğININ EğİTİM HAKKINI DÜZENLEYEN ULUSLARARASI ANTLAŒMALAR VE GETİRİLEN DÜZENLEMELER

1.1. Atina AntlaŒması’na Ek 3 Numaralı Protokol (1913)

Balkan SavaŒları’nın ardından Yunanistan’ın Selanik, Güney Makedonya ve Girit’i ele geçirmesiyle Osmanlı İmparatorluğu ve Yunanistan arasında 14 Kasım 1913’te Atina AntlaŒması imzalanmıŒtır. Yunanistan’a katılan bu yerlere iliŒkin olan ve yalnızca bu topraklarda yaŒayan Müslümanlar bakımından hüküm doğuran AntlaŒma’nın 2. maddesinde, AntlaŒma’ya Ek 3 Numaralı Protokol’n tüm Yunanistan topraklarında geçerli olacağı belirtilmiŒtir (Erim, 1953: 477-488).

Yunanistan, 30 Ocak 1923 tarihli ‘‘Yunan ve Türk Halklarının Mübadelesine İliŒkin SzleŒme ve Protokol’’ sonucunda gerekleŒen nüfus mbadelesinden dolayı Atina AntlaŒması’nın konusunun ortadan kalktığını, bundan dolayı da geçerliliğini yitirdiğini iddia etmektedir. Ayrıca Yunanistan tarafından yapılan eŒitli açıklamalarda, Atina AntlaŒması’nın yerine Lozan BarıŒ AntlaŒması’nın geçtiği, bundan ötürü Batı Trakya’daki Müslüman-Türk azınlık bakımından Yunanistan’a yükümlülük getiren tek antlaŒmanın Lozan BarıŒ AntlaŒması olduğu belirtilmektedir.

Gerçekten de Selanik, Güney Makedonya ve Girit’teki Müslümanlar Mübadele SzleŒmesi uyarınca Yunanistan’ı terk etmek zorunda kaldıklarından, yani Atina AntlaŒması’nın konusu ortadan kalktığından, AntlaŒma söz konusu bölgeler bakımından hüküm doğurmamaktadır. Diğer taraftan, Batı Trakya bölgesi 1920’de Yunanistan’a katıldığından, AntlaŒma bu bölgede yaŒayan Müslüman-Türk azınlık bakımından geçerli değildir.

Bu duruma karŒılık, Atina AntlaŒması’na Ek 3 Numaralı Protokol’n tüm Yunanistan topraklarında geçerli olacağının belirtilmesi konumuz bakımından

önemlidir. Buna göre devletlerin antlaşmalar konusundaki halefiyeti hakkında yapılan 1978 Viyana Sözleşmesi'nin 15. maddesinde, bir toprak parçasına yeni sahip olan bir devletin önceden onayladığı antlaşmaların, halefiyet tarihinden başlayarak o toprak parçası bakımından da geçerli olacağı düzenlenmektedir (Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties, 1978: 8). Uluslararası Adalet Divanı (UAD) da 1978'de verdiği danışma görüşünde, "ülke topraklarının statüsü" teriminin antlaşmanın imzalandığı tarihteki toprakları değil, son durumu ifade eder biçimde anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca Divan, bu terimin daha sonra o ülke topraklarından sayılacak yerleri bile kapsayacak şekilde geniş yorumlanması gerektiğine dikkat çekmiştir (International Court of Justice, Reports of Judgments, 1978: 32-33).

Dolayısıyla, Atina Antlaşması'na Ek 3 Numaralı Protokol kabul edildiği zaman Yunanistan henüz Batı Trakya'ya sahip olmamakla birlikte, söz konusu halefiyet ilkesi ile UAD kararına dayanarak Protokol'ün Batı Trakya'daki Müslüman-Türk azınlık bakımından bugün de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Protokol'ün geçerliliği, aşağıda incelenecek olan 1920 tarihli Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma'da ve Lozan Barış Konferansı görüşmelerinde de kabul edilmiştir (Oran, 1991: 62-64, 74-75 ve 101-104; Meray, 1973: 171-172 ve 220).

Eğitim konusuna gelince, bugün de geçerli olduğunu gördüğümüz Ek 3 Numaralı Protokol'ün 6. maddesinde müftü veya müftü vekili yetiştirmek üzere bir nüvvâb medresesinin kurulacağı hususunun düzenlenmesinin ardından, eğitim konusu esas olarak 15. maddede düzenlenmiştir. Madde şu düzenlemeyi getirmektedir:

"Mekâtib-i hususiye-i islâmiye ve ezcümle Selanik'teki Mîthatpaşa Mekteb-i Sanayii tanınacak ve bunların zaman-ı teessüslere kadar kendi masraflarına karşılık olmak üzere malik oldukları akarlar mahfuz kalacaktır.

Zaten mevcut bulunan veya efrad veya muteberan-ı islâmiyeden mürekkep olarak mahallerince teşekkül edecek komisyonlar tarafından tesis olunacak olan bilcümle mekâtib-i hususiye-i islâmiye hakkında dahi bu suretle muamele olunacaktır.

Baş müftü ile müftüler ve hükümet-i Yunaniyenin maarif müfettişleri bu mektepleri teftiş edebileceklerdir. Tedrisat resmî pragrama tevfikân türkçe icra olunacak ve lisan-ı Yunaninin tedrisi mecburî olacaktır" (Erim, 1953: 477-488).

Görüldüğü gibi, Ek Protokol'ün 15. maddesi hiçbir tartışmaya mahal vermeyecek bir biçimde Yunanistan'daki Müslüman-Türk özel okullarını tanımakta, bunların gelir kaynaklarına müdahale edilmeyeceği ve buralarda eğitimin Türkçe yapılacağı hükmünü getirmektedir.

1.2. Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma (1920)

Büyük Britanya, Fransa, İtalya ve Japonya'nın oluşturduğu Başlıca Müttefik ve Ortak Devletler (BMOD) ile Yunanistan arasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma, yalnızca bu tarihteki değil, ilerleyen süreçte Yunanistan'a katılabilecek olan yerlerdeki etnik, dilsel ve dinsel azınlıklara koruma sağlamakta, onların haklarını güvence altına almaktadır. Atina Antlaşması ve Antlaşma'ya Ek 3 Numaralı Protokol gibi, Yunanistan bu antlaşmanın da geçerliliğini yitirdiğini, dolayısıyla Batı Trakya bakımından hüküm doğurmayacağını savunmaktadır. Bununla birlikte, gerek yukarıda aktarılan halefiyet ilkesi, gerekse Lozan Antlaşması'nın Son Senedi'nde yer alan XVI No'lu Protokol'ün hükümleri gereği Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma bugün

de geçerliliğini sürdürmekte ve Batı Trakya bakımından Yunanistan'ı bağlamaktadır (Oran, 1991; 104-112).

Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma, 8 ve 9. maddelerinde azınlık eğitimiyle ilgili önemli düzenlemeler getirmektedir. Buna göre, 8. maddede, “ırksal, dinsel veya dilse azınlıklara mensup Yunan uyruklarının, masrafları kendilerine ait olmak üzere okullar ve diğer eğitim kurumları kurma, yönetme ve denetleme ile buralarda kendi ana dillerini kullanma konularında Yunan çoğunlukla aynı haklara sahip olacakları” belirtilmiştir. 9. maddede ise, “Müslümanların önemli oranda yaşadıkları yerlerde ana dili Yunancadan farklı olanların kendi ana dillerinde eğitim görmeleri için Yunanistan'ın uygun önlemleri alacağı ve kendilerine genel bütçe, belediye bütçesi veya diğer bütçelerden hakkaniyete uygun bir pay ayrılacağı” hükmü düzenlenmiştir (Treaty Concerning the Protection of Minorities in Greece, 1920).

Antlaşma hükümlerinden de görüldüğü gibi, azınlığın kendi okullarını kurma, yönetme ve denetleme ile buralarda kendi ana dillerini kullanma hakkı açıkça düzenlenmiş, üstelik Yunan devleti bu yöndeki faaliyetleri destekleyici uygun önlemler alma yönünde pozitif bir yükümlülük altına konulmuştur.

1.3. Lozan Barış Antlaşması (1923)

Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasının ardından Türkiye ile Büyük Britanya, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Devleti arasında 23 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması, Md. 45 gereği Türkiye ve Yunanistan'a karşılıklı azınlıklarının haklarının korunması için “paralel yükümlülük” getirmektedir (Tarhanlı, 2002: 37). Md. 45 şu hükmü içermektedir: “Bu Kesimdeki hükümlerle, Türkiye'nin Müslüman olmayan azınlıklarına tanınmış olan haklar, Yunanistan'ca da, kendi ülkesinde bulunan Müslüman azınlığa tanınmıştır.” Yukarıda belirtilen uluslararası antlaşmaların aksine Yunanistan, Lozan Barış Antlaşması'nın Batı Trakya bakımından hüküm doğurduğunu kabul etmekte ama bu kez de korumadan yararlanacak kesimin Türk değil Müslüman olarak nitelendirilmesinde ısrar etmektedir.

Lozan Barış Antlaşması'nın eğitim alanıyla ilgili düzenlemelerine bakıldığında bunların Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma'nın 8 ve 9. maddeleriyle neredeyse özdeş oldukları görülmektedir. Buna göre, 45. maddede yer alan paralel yükümlülük düzenlemesinden hareketle 40. maddede, “Müslüman azınlıklara mensup Yunan uyruklarının giderlerini kendileri karşılamak üzere, her türlü hayır kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacakları” belirtilmektedir.

41. maddede ise “Yunan hükümetinin, Müslüman uyruklarının önemli oranda yaşadıkları yerlerde, bu kişilerin çocuklarına ilk okullarda ana dilleriyle eğitim almalarını sağlamak bakımından uygun düşen kolaylıkları göstereceği” belirtilmektedir. Ayrıca, maddede, “Müslüman olan Yunan uyruklarının önemli bir oranda buldukları kent ve bölgelerde, söz konusu azınlıklar, devlet, belediye ya da öteki bütçelerce eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlere sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hakkaniyetli bir şekilde katılacaklardır” hükmü düzenlenmiştir.

Batı Trakya bakımından günümüzde de geçerli olduğunu gördüğümüz söz konusu uluslararası antlaşmaların eğitim konusunda getirdikleri düzenlemeleri bu şekilde özetledikten sonra, şimdi konuyla ilgili olarak geçmişten günümüze Yunan hükümetlerinin uygulamalarını inceleyebiliriz.

2. BATI TRAKYA MÜSLÜMAN-TÜRK AZINLIĞININ EĞİTİM HAKKIYLA İLGİLİ OLARAK GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE YUNANİSTAN YÖNETİMLERİNİN UYGULAMALARI

2.1. 1920'lerden 1990'lı Yıllara Kadar Olan Dönem

Yunanistan 1920 yılında Batı Trakya'yı ele geçirdiğinde, sayıları 86 olan bölgedeki Müslüman-Türk okulları birçok olumsuzlukla karşı karşıyaydı. Bu olumsuzluklar ilerleyen yıllarda da devam etti. Okul binalarının ve ders kitaplarının eksikliği ile öğretmenlerin mesleki açıdan yetersizlikleri başta gelen sorunlar arasındaydı. Örneğin, 1929 yılında azınlığa ait 241 okulun 217'si yalnızca tek sınıflıydı. İyi durumda olanlar, 1923 sonrasında Türkiye'deki devrimleri yakından takip eden ve eğitime büyük önem veren Kemalist öğretmenlerin görev yaptıkları okullardı. Fakat bu okullar, Türkiye'nin propagandasını yaptıkları gerekçesiyle zaman zaman Yunanistan yönetimince kapatılmışlardı (Aarbakke, 2000: 127-128). Bu olumsuz tabloya karşılık, Lozan Barış Antlaşması'nın 40 ve 41. maddelerinde düzenlendiği şekliyle, azınlığa ait okullarının özerklikleri vardı. Buna göre, yönetim başta olmak üzere azınlık okullarını ilgilendiren tüm konular, öğrenci velilerinden oluşan okul idare heyetlerinin (encümenlerinin) sorumluluğu altındaydı. Ders kitapları Türkiye'den getirilmekte, Yunanistan Eğitim Bakanlığı'nın onayını müteakiben azınlık okullarına dağıtılmaktaydı.

Türkiye ve Yunanistan'ın Lozan Barış Antlaşması'ndan kaynaklanan sınır ve toprak ile mali ve insanî sorunları çözüme kavuşturmalarının ardından ikili ilişkilerde 1930'larda başlayan ve hızla ilerleyen yakınlaşma sürecinde (Fırat, 2001: 338-350) azınlık okulları özerkliklerini önemli oranda korudular. Bununla birlikte, 1936-1941 yıllarında iktidarda bulunan General İonnis Metaxas döneminde okullar üzerindeki devlet denetimi yoğunlaştırıldı. Bunun dışında, "Kuzeyden gelebilecek bir komünist tehdide karşı" Metaxas, ülkenin milli birliğini Yunanca etrafında sağlama politikasının bir uzantısı olarak Yunan devlet okullarının yanı sıra azınlık okullarında da Yunanca eğitime o zamana kadar görülmemiş bir şekilde büyük önem verdi. Bu çerçevede, 1937 yılında kabul edilen 818 sayılı Olağanüstü Hal Kanunu ile Yunanca, azınlık okullarında görev yapan öğretmenler bakımından zorunlu kılındı. Ayrıca, bu okullarda görev yapacak olan Yunan öğretmenlerin sayısının artırılması yoluna gidildi. Türkiye'den getirilen ders kitapları üzerindeki devlet kontrolü de artırıldı (Hüseyinoğlu, 2012: 144; Aarbakke, 2000: 131).

Azınlık okullarına yönelik müdahaleler bu şekilde devam ederken İkinci Dünya Savaşı patlak verdi ve Batı Trakya 1941-1944 yılları arasında Bulgaristan yönetimi altına girdi. Kısa süren Bulgar egemenliğinde okullarda Latin alfabesinin kullanılmasına izin verilmedi (Aarbakke, 2000: 133). Ayrıca, okullar fiziki yetersizliklerle boğuşmaya devam etti. Savaşın ardından Batı Trakya topraklarını da kapsayan 1946-1949 Yunan İç Savaşı'nda azınlık eğitimiyle ilgili olarak farklı

uygulamalara tanık olundu. Örneğin, komünistlerin kontrolü altındaki bölgelerde bulunan azınlık okullarında, “gericiliğin simgesi olduğu” gerekçesiyle Arap harflerinin kullanımı yasaklandı. Bunun yerine, Türkçe alfabenin ve eğitimin desteklenmesi yoluna gidildi. Merkezi Hükümet’in kontrolü altındaki yerlerde de benzer uygulamalar söz konusu oldu. Bununla birlikte, Merkezi Hükümet, 1946 yılında Türkçe ders kitaplarını Yunanistan’da basma kararı aldı. Buna gerekçe olarak da Türkçe ders kitaplarının eksiklikleri, olanların da yetersizlikleri gösterildi. Bununla birlikte, böyle bir kararın alınmasının en önemli nedeni, Türkiye’den getirtilen kitapların bazılarının “sakıncalı” olarak değerlendirilmesiydi. Örneğin, kitaplarda Mustafa Kemal Atatürk’ün resmine yer verilmesi veya matematik hesaplamalarında Türk lirasının kullanılması bunların sakıncalı bulunmasına gerekçe oluşturuyordu. 1946-1947 eğitim-öğretim yılı için Türkiye’den gelen 49,653 kitaptan yalnızca 14,693’ünün onaylanıp okullara dağıtılması bu durumu yeterince ortaya koyuyordu (Hüseyinoğlu, 2012: 161-162). Azınlık ise, ders kitaplarının Yunanistan’da basılması kararının alınmasının yanı sıra bu kitapların hazırlanması sürecine azınlık öğretmenlerinin dahil edilmemesine tepki göstermişti. Daha önemli bir gelişme, yine bu dönemde azınlık okulları üzerinde devlet denetiminin artırılması yönünde çeşitli kararların alınmasıydı. Bunun anlamı, Türk azınlık okullarının özerkliklerinin tedricen kaldırılacağıydı (Hüseyinoğlu, 2012: 146-155).

Yunan iç savaşının 1949’da sona ermesi ve 1930’larda başlayan Türk-Yunan yakınlaşmasının 1950’lerin ilk yarısında doruk noktasına ulaşması, başka alanların yanı sıra eğitim alanına da olumlu yönde yansdı. Bunun bir sonucu olarak Türkiye ve Yunanistan, 20 Nisan 1951’de “Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı Arasında Kültür Anlaşması”nı imzaladılar. Söz konusu Anlaşma ile iki ülke, Türk ve Rum azınlıkların eğitimi için aşağıda değinilecek olan “kontenjan öğretmenleri”ni görevlendirmenin dışında, bilimsel ve kültürel araştırma projelerini teşvik etme ve burs verme konularında uzlaşıya vardılar. Ayrıca iki taraf, azınlık okullarında okutulacak ders kitaplarını gözden geçirerek bunların “iki memleketten her biri hakkında yanlışlıklar ihtiva etmemesine” gayret etme ve bu okullara ders kitapları ile diğer okul malzemeleri gönderme konularında anlaştılar. Anlaşma’da ayrıca, Anlaşma’nın uygulanmasını gözetmek ve uygulanması ile ilgili öneriler getirmek için bir Karma Komisyon oluşturuldu (Resmî Gazete, 1952).

İkili ilişkilere hâkim olan bu olumlu hava, Kültür Anlaşması’nın imzalanmasıyla sınırlı kalmadı. 1952 yılında Gümölcine’de Celal Bayar Lisesi’nin açılmasıyla azınlığın ilk kez lise dengi bir okulu oldu. Batı Trakyalı öğretmenlerin Türkçeyle ilgili yetersizliklerinden dolayı azınlık okullarında Türkçe yapılan derslerin ilk beş yıl, Türkiye’den gelecek ve ileriki yıllarda azınlığın eğitimine büyük katkıda bulunacak olan kontenjan öğretmenleri tarafından verilmesi konusunda iki ülke arasında uzlaşıya varıldı. Celal Bayar Lisesi’nin açılmasının dışında köylerdeki azınlık okullarının tamirine veya yenilerinin inşa edilmesine başlandı. Bu noktada konuyla ilgili olarak dikkat çeken husus, Lozan Antlaşması’nın 41. maddesinde düzenlendiği şekliyle, Türkiye’nin azınlığın eğitimiyle ilgili olarak maddi destekte bulunmasına Yunanistan yetkililerinin karşı çıkmamasıydı. Yine bu dönemde Batı Trakyalı öğretmenler Kültür Anlaşması’nda öngöröldüğu gibi Türkiye’deki meslek kurslarına katılma fırsatını bulmanın yanı sıra ilköğretmen okullarında parasız yatılı eğitim olarak “formasyonlu öğretmen” olmuşlardı. Bunların dışında, 1954 yılında kabul edilen ve azınlık arasında “Mareşal Papagos Kanunu” olarak adlandırılan 3065 sayılı yasa ile 1923 yılından

sonra ilk defa azınlık eğitimiyle ilgili önemli düzenlemeler getirildi. Ayrıca, yine ilk kez “Müslüman Okulları” yerine “Türk Okulları” ifadesi kullanıldı (Oran, 1991: 120). Bu yasanın yanı sıra Yunanistan Hükümeti tarafından 22 Nisan 1954 ve 22 Aralık 1954 tarihli E.P. 728 ve A 24869 sayılı kararlarla ülkedeki azınlık okullarının isimlerinin “Müslüman Okulları”ndan “Türk Okulları”na çevrilmesi istendi (Aarbakke, 2000: 135). Bir diğer olumlu gelişme, Yunanistan yönetiminin azınlık için hazırladığı ders kitaplarının yerine 1953-1954 ders yılında Türkiye’den kitapların getirtilip azınlık okullarına dağıtılmasına izin vermesiydi. 1954-1955 ders yılında ise, Yunanistan yönetimi tarafından azınlık okullarının tamir ve inşası için 600,000 drahmilik bir kaynak ayrıldı (Aarbakke, 2000: 134-135).

Bu olumlu tablo, Kıbrıs sorununun ortaya çıkıp uluslararası hale gelmesi ve Türk-Yunan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesiyle değişmeye başladı. Bunun sonucunda azınlığın eğitim hakkını kısıtlayıcı uygulamalar yürürlüğe konuldu. Bu çerçevede, 1950’li yılların sonlarında Eğitim Bakanlığı müfettişleri tarafından azınlık okullarına yönelik yazılan resmî yazılarda yeniden “Müslüman Okulu” deyimine yer verilerek azınlık okulları için “Türk” isminin kullanılması önlenmeye çalışıldı. Ayrıca, azınlık okullarında görevli birçok Türk öğretmene çalışma izni verilmemesi yoluna gidildi. Bu uygulamanın sonucunda bazı azınlık okullarında eğitim yalnızca Yunanca yapılmaya başlandı. Söz konusu gelişmelere tepkisiz kalmayan azınlık okulları boykot etti. Boykotlar sonucunda öğrencisiz kalan kimi azınlık okulları kapandı. Ders kitaplarının eksiklik ve yetersizliklerinin yanı sıra Yunanistan yönetiminin “sakıncalı unsurlar” bulunduğu gerekçesiyle bunları yasaklama yoluna gitmesi eğitim konusundaki diğer bir sorundu. Örneğin, 1960’larda okutulan matematik ders kitaplarında yer alan alıştırmalarda iki şehir arasındaki mesafenin hesaplanmasında Ankara ile İstanbul’un örnek olarak verilmesi bile söz konusu ders kitaplarının yasaklanması için yeterliydi (Oran, 1991: 122).

Konuyla ilgili önemli bir gelişme, 1959 yılında Yunanistan Dışişleri Bakanlığı bünyesinde “Trakya Koordinasyon Konseyi”nin kurulmasıydı. 1969 yılına kadar varlığını sürdüren ve faaliyetlerini gizli olarak yürüten ve bu anlamda Batı Trakya Türkleri bakımından bir “derin devlet” niteliği taşıyan örgüt, azınlığı ilgilendiren başka konuların yanı sıra eğitim konusunda da azınlığı baskı altına almak ve konuyla ilgili haklarını ortadan kaldırmak için kurulmuştu. Bu çerçevede, azınlık okullarının özerkliğini kaldırma ve Türkçe eğitimi tedricen azaltma yönünde faaliyette bulunan Trakya Koordinasyon Konseyi, esas olarak Pomakları Türklerden ayırıp Yunan çoğunluk içerisinde asimile etme çabası içerisinde olmuştu (Hüseyinoğlu, 2012: 176-186).

1963 yılı sonuyla birlikte Kıbrıs’ta toplumlararası çatışmaların başlaması ve Türk-Yunan ilişkilerinin Kıbrıs sorunu nedeniyle kötüleşmesi, başka alanların yanı sıra azınlık eğitimini de olumsuz yönde etkiledi. Eğitimle ilgili kısıtlama ve baskılar giderek çoğaldı ve bu durum 1967’de Yunanistan’da cunta yönetiminin işbaşına gelmesiyle daha da arttı. Bu tarihten itibaren azınlık okullarının yönetimiyle ilgili olarak doğrudan sorumlu olan cemaat yönetim kurulu ile okul encümeni seçimlerine izin verilmemeye başlandı. Bunun yerine, bu kurulların üyelerinin cunta yönetimince atanması yoluna gidildi. Böylece azınlık okullarının özerk statülerine ciddi bir darbe vurularak okullar cuntanın kontrolü altına girdi. Bu uygulama, azınlığın eğitim hakkını düzenleyen ve yukarıda değinilen uluslararası antlaşmaların açık ihlali anlamına geliyordu. Bunun yanı sıra, 1960-1966 döneminde Türkiye’deki öğretmen

okullarından mezun olup sayıları 300'ün üzerinde olan Batı Trakyalı formasyonlu öğretmenlerin azınlık okullarında görev almalarına izin verilmedi. Bu öğretmenlerin yerine bölgedeki medreselerden mezun olan ama yeterli pedagojik formasyona sahip bulunmayan öğretmenler görevlendirildi (Ahmet, 2016: 188-189). Böylece, azınlığın eğitimini geri bırakma konusunda bir adım daha atılmış oldu.

Azınlık eğitimiyle ilgili bir diğer önemli gelişme ‘‘Selanik Özel Pedagoji Akademisi’’nin (SÖPA) kurulmasıydı. SÖPA'nın 1968 yılında ‘‘Trakya'daki Yunan Müslüman öğretmenlerin eğitimi’’ için 31/1968 sayılı Kral İradesi ile kurulmasındaki esas gaye, Türkiye'deki eğitim kurslarından veya öğretmen okullarından mezun olmuş Batı Trakyalıları devre dışı bırakacak öğretmen yetiştirmektir. Bu amaç çerçevesinde SÖPA'ya, özellikle kuruluşunun ilk yıllarında, Yunanistan'da ‘‘Yasak Bölge’’ olarak adlandırılan ve Bulgaristan sınırı boyunca uzanıp Türkiye sınırına kadar dayanan, 1995 yılına kadar giriş-çıkışların özel izne tabi tutulduğu bölgede yaşayan Pomak kökenli azınlık gençleri kabul ediliyordu. Türkçe ve Yunancaları zayıf olan bu gençler SÖPA'da büyük ağırlıkla Yunanca eğitim almaktaydılar (Ahmet, 2016: 191-194; Aarbakke, 2000: 149-157). Formasyonlu öğretmenleri devre dışı bırakmanın dışında azınlığın SÖPA'lılara tepki göstermelerinin bir diğer nedenini Türkçe konusundaki bu yetersizlikleri ve pedagojik eksiklikleriydi. SÖPA'lılara yönelik olarak azınlığın duyduğu tepkiler ilerleyen yıllarda SÖPA mezunlarının görev yaptıkları okulların boykot edilmesine kadar varmıştı. Örneğin, İskeçe'nin Karaçanlar (Simandra) köyünde 1982'de boykot başlatılmış, güvenlik güçlerinin boykotu sona erdirmek için 1983 yılında yaptığı müdahale sonucunda bazı azınlık mensupları yaralanmış, tutuklanan iki kişi ise 24 ve 26 aylık hapis cezalarına çarptırılmıştı (Oran, 1991: 133-134).

Batı Trakya'da uygulanan baskıların benzerlerinin Türkiye tarafından İstanbul'daki Rum azınlık okullarına da uygulanması, dolayısıyla her iki ülkede eğitimle ilgili sorunların giderek ağırlaşması üzerine Türkiye ve Yunanistan 20 Aralık 1968'de bir ‘‘Karma Kültür Protokolü’’ imzaladılar. Beş başlık altında kaleme alınan Protokol özetle şu hususları içeriyordu: 1) Azınlık dillerinin okullarda serbestçe kullanılmaya devam edilmesi; 2) Görsel eğitim araçlarının karşılıklı denetimden geçip okullara dağıtıldıktan sonra sınırlanmaksızın serbestçe kullanılmaları; 3) Onaylanan kitaplardan oluşacak okul kitaplıklarına izin verilmesi; 4) Azınlık dillerinde yazılmış ders kitaplarına müsaade edilmesi ve bunların iki ülkenin ilişkilerine zarar vermemeleri açısından önceden denetlenip onaylanmaları; 5) Azınlık okullarında öğrencilerin dinsel, sosyal ve ulusal bilinçlerine saygı gösterilmesi (Aslan, 2005: 52-53; Aarbakke, 2000: 142-143). Protokol'ün imzalanmasının ardından 1968-1969 ders yılı için Türkiye'den çok sayıda ders kitabı getirildi. Ayrıca Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği (BTTÖB) tarafından hazırlanan Hayat Bilgisi kitabının azınlık ilkokullarında dağıtılmasına cunta yönetimi tarafından izin verildi. 18 Ocak 1969'da cunta tarafından yayınlanan 4282-93 sayılı yönetmelikte Türkçenin azınlığın dili olduğu, dolayısıyla Yunanca dersleri hariç azınlık okullarındaki derslerin Türkçe yapılacağı belirtildi. Bu durum azınlık okullarında Osmanlıca alfabe kullanılmasını önleyici nitelikteydi. Benzer bir yönetmelik Yunanistan Dışişleri Bakanlığı tarafından da yayınlandı. Böylece, gerek 1968 Karma Kültür Protokolü gerekse Yunanistan yönetiminin yayınladığı söz konusu yönetmelikler, arzu edilmeyen bir sonuca yani Batı Trakya azınlığının Türk etnik kimliğinin güçlenmesine ve Türkiye ile olan ilişkilerinin gelişmesine vesile oldu. Ayrıca, Pomak ve Müslüman Romanların yaygın

şekilde Türkçe kullanmalarına ve Türkçenin azınlığın ortak dili (*lingua franca*) olmasına yol açtı (Hüseyinoğlu, 2012: 189 ve 196-197).

Azınlık açısından yaşanan bu olumlu gelişmelere rağmen cunta yönetimi bir süre sonra Türkiye’den kitap getirilmesi uygulamasına son verdi ve azınlık okullarında Yunanca verilen derslerin ve Yunan öğretmenlerin sayısını artırma yoluna gitti. Bu çerçevede Tarih ve Coğrafya derslerinin Yunanca verilmesine başlandı. Cunta döneminin eğitim açısından bir diğer olumsuz gelişmesi 1972’de çıkarılan ve yukarıda değinilen 3065/1954 sayılı yasanın kimi maddelerini değiştiren 1109/1972 sayılı yasa oldu. Yeni yasayla, “Türk Okulları” ismi artık resmen de terk edilerek bunun yerine “Azınlık Okulu” deyimini benimsendi (Oran, 1991: 123, Ahmet, 2006: 2). Bunu uygulamak için de 1972 yılı içerisinde Yunan silahlı güçleri azınlık okullarını kontrol edip isimlerinde “Türk” ismi geçen okul tabelalarını indirmeye ve yerlerine *Μουσουλμανκόβ* (Müslüman) veya *Μειονότηκόβ* (Azınlık) anlamına gelebilecek “M/KON” tabelalarını yerleştirmeye başladılar (Hüseyinoğlu, 2012: 199). Bunun dışında, 1109/1972 sayılı yasa ile, devlet okullarında geçerli usullerle yapılan ilkökul bitirme sınavlarının bundan sonra bir komisyon tarafından yapılacağı belirtildi. Türkçe öğretmenlerinin, okul encümenlerinin önerisi ve genel müfettişin onayının ardından Genel Vali tarafından atanması uygulamasından vazgeçildi ve atamaların müfettiş aşamasından itibaren başlayacağı karara bağlandı. Atanacak öğretmenlerin Yunanca sınavından başarılı olmaları şartının koşulmasının yanı sıra daha önce 3 yıl süreyle yapılan atamaların bundan sonra 1 ilâ 3 yıl geçerli olacağı belirtildi. Böylece, okul encümenlerinin öğretmen atamalarında zaten sınırlı olan yetkileri tamamen ortadan kaldırılmış oldu. Üstelik, eskisinin aksine yeni yasa yalnızca ilkökulları değil, bütün azınlık okullarını kapsamına alıyordu (Oran, 1991: 123-124).

Azınlık okullarını Yunanistan’ın vesayeti altına almaya yönelik asıl adımlar ise, 1977’de çıkarılan ve Yunanistan’daki Türk azınlık okullarının statüsünü belirleyen iki yasa ile gerçekleşti. Bunlardan birincisi, “Batı Trakya Müslüman Azınlık Okullarına İlişkin 694/1977 Sayılı Yasa”ydı. Yasa, iki ana temel üzerinde şekillenmişti: Birincisi, “idari takdir” kavramına çok geniş şekilde yer verilmesi ve azınlık okullarıyla ilgili bütün yetkilerin Eğitim Bakanı ile Vali’nin takdirine bırakılmasıydı. İkincisi ise, yapılan düzenlemelerin “devletlerarası karşılıklılık ilkeleri”nin göz önünde bulundurularak uygulanacağıydı. Bunun anlamı, insan ve azınlık hakları konularında ve vatandaşlara yönelik olarak müteakabiliyet (karşılıklılık) ilkesinin uygulanamayacağı prensibine rağmen (Dayıoğlu ve Aslım, 2014: 38), Yunanistan yönetiminin gerek duyulduğunda bu ilkeyi uygulamaya sokacağını açık şekilde ilan etmesiydi. Bu düzenlemelerin dışında, okul encümenleri ile cemaat kurullarının devre dışı bırakılmaları bir diğer olumsuz düzenlemeydi. Bu düzenlemeyle öğretmen atamaları, Türkçe ders saatlerinin vb. konuların düzenlenmesi Milli Eğitim ve Mezhepler Bakanlığı’nın yetkisi dahiline geçmiş oldu (Oran, 1991: 127-130).

Azınlık eğitimini büyük ölçüde Yunanistan yönetiminin vesayeti altına sokan, dolayısıyla azınlığa ait okulların özerkliklerine darbe vuran 694/1977 sayılı yasadaki hemen sonra “Azınlık Okulları ile Selanik Özel Pedagoji Akademisi Öğretim ve Denetim Kadrosunun Sorunlarının Çözümüne İlişkin 695/1977 Sayılı Yasa” kabul edildi. Yasa, Türkiye’den gelen kontenjan öğretmenleri ile Batı Trakyalı formasyonlu öğretmenleri, devlet memuru saydığı SÖPA mezunu öğretmenlerle ikame etmenin yasal çerçevesini çiziyordu.

Azınlık eğitimini vesayet altına almaya yönelik girişimler bu şekilde devam ederken, 1983 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) ilanı başka alanların yanı sıra eğitim alanını da olumsuz yönde etkiledi. Bu çerçevede, Yunanistan yönetiminin azınlık okullarında Türkçe derslerinin azaltıp Yunanca derslerinin sayısını artırma siyaseti doğrultusunda Hayat Bilgisi dersinin 1985 yılında Yunanca olarak okutulması uygulamasına gidildi (Hüseyinoğlu, 2012: 199-200).

2.2. 1990'lı Yıllardan Günümüze Kadar Olanı Dönem

Yukarıda belirtilen sorunlar 1980'li yıllar boyunca devam ederken, Yunanistan Başbakanı Konstantinos Miçotakis'in 13-14 Mayıs 1991 tarihli Batı Trakya ziyareti sırasında yaptığı açıklamalar bir yandan Yunan yönetiminin o güne kadar azınlıkla ilgili olarak izlediği politikanın özeleştirisi niteliğini taşıırken, diğer yandan da var olan olumsuzlukların giderileceği yönünde azınlığa verilen sözleri içeriyordu. Geçmişte Yunan yönetimlerinin azınlığa yönelik hatalı uygulamalarının olduğunu belirten Miçotakis, bunların kasten yapılmayıp Türk hükümetlerinin Türkiye'deki Rum azınlığa yönelik tutumundan kaynaklandığını iddia etti. Ziyaret sırasında ülkesinin "Yeni Azınlık Politikası"nı da açıklayan Miçotakis, bu politikayı uygularken Lozan Barış Antlaşması ile 1975 tarihli Helsinki Nihai Senedi'ni "pusula saydıklarını" söyledi. Yeni azınlık politikasının "hukuk önünde eşitlik ve sivil haklarının kullanımında eşitlik" olmak üzere iki ana ilke çerçevesinde şekilleneceğini belirten Miçotakis, hükümetinin amacının, azınlığın "bazı" haklı taleplerini göz önünde bulundurarak bunları çözüme kavuşturmak ve azınlığın genel durumunda iyileştirme sağlayarak üç farklı etnik kökenden gelen Müslüman azınlığın "Yunan toplumuyla entegrasyonunu" sağlamak olduğunu ifade etti (Grigoriadis, 2008: 224-225; Batı Trakya'nın Sesi, 1991: 3-5) Görüldüğü gibi Miçotakis, burada bir yandan azınlığa eski politikaların terk edileceği sözünü verirken, diğer yandan da azınlığı üç etnik gruba bölerek ortak hareket etmelerini önleme yönünde Yunanistan'ın geleneksel politikasını devam ettiriyordu.

Eğitim alanıyla ilgili açıklamalarda da bulunan Miçotakis, amaçlarının "azınlığın eğitimini düzeltmek ve ihtiyaçlarını karşılamak" olduğunu, bu çerçevede SÖPA'da verilen eğitimin düzeyinin yükseltip okulun eğitim süresinin iki yıldan dört yıla çıkarılacağını belirtti. Türk azınlık okullarındaki ders kitabı sorununa da değinen Miçotakis, "Türkiye'den gönderilen kitaplarda hem Yunan devletine hem de azınlığa zarar verecek bölümler bulunuyor. Biz bu bölümlerin değiştirilmesini istedik, ancak şu ana kadar cevap alamadık. Kitapların düzeltilmiş şekliyle gönderilmesi gecikirse, azınlık çocuklarını kitapsız bırakmamak için değiştirilmiş şekliyle bu kitapları biz basacağız" dedi (Batı Trakya'nın Sesi, 1991: 3-5).

Bu açıklamadan kısa bir süre sonra iki Yunan akademisyen tarafından Türkçe dilbilgisi kitapları hazırlandı. 12 Şubat 1992 tarihinde dağıtılan kitapların okutulmasının zorunlu kılınmasına azınlık büyük tepki gösterdi ve azınlığın siyasi liderlerinden Dr. Sadık Ahmet'in partisi Dostluk Eşitlik Barış Partisi (DEB) ile Batı Trakya'daki bazı azınlık dernekleri tarafından boykot kampanyası başlatıldı. Boykot sonucunda okullara dağıtılan bu kitaplar Kasım 1992 tarihinde Atina'ya geri gönderildi. Azınlığın tepkisine rağmen Yunanistan'ın azınlık için yeni ders kitaplarının hazırlanacağına ilişkin açıklamasına tepki olarak azınlık, 1-5 Şubat 1993 tarihlerinde okulları boykot etti. Burada dikkat çekici husus, boykota SÖPA'lı öğretmenlerin de destek vermesiydi (Hüseyinoğlu, 2012: 225-228).

Bir yandan Avrupa Birliği (AB) başta olmak üzere uluslararası çevrelerden gelen tepkiler, bir yandan da azınlığın giderek artan protestoları sonucunda Yunanistan yönetimi azınlığa yönelik tutumunu 1990'lı yılların ortalarından itibaren giderek yumuşatmaya başladı. Bu durum Türk-Yunan ilişkilerinin 1999 yılından itibaren iyileşme sürecine girmesiyle daha da belirgin hale geldi (Dayıoğlu, 2013: 560-579) ve eğitim alanına da olumlu yönde yansdı. Özellikle ders kitapları konusunda kimi önemli adımlar atıldı. Bunlar arasında en dikkat çekici olanı, Türkiye’de hazırlanıp basımı yapılan ve Yunanistan yetkilileri tarafından onay verilen 19 yeni Türkçe kitabının Şubat 2000’de azınlık ilkokullarına dağıtımının yapılmasıydı. O döneme kadar Türkçe ders kitaplarının bir kısmının 1950’li ve 1960’lı yıllarda basılmış kitapların artık harap duruma gelmiş fotokopilerinden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda, bu çok önemli bir adımdı (Ahmet, 2006: 5). Bir diğer önemli gelişmeyi yine aynı sene azınlık öğrencileri için Yunanca yeni ders kitaplarının basılması oluşturdu. Daha önceki yıllarda Yunan öğrencilerle aynı ders kitaplarını okumak zorunda kalan, Yunancalarının yetersizliğinden dolayı bu kitapları anlama konusunda güçlük çeken azınlık çocukları için daha kolaylıkla anlayabilecekleri bu kitapların basılması önemli bir gelişmeydi (Hüseyinoğlu, 2005: 158-159).

Azınlık okulları için hazırlanan kitapların dışında, Batı Trakya’daki devlet ortaokullarında okutulmak amacıyla 2007 yılında Türkçe ders kitabı da hazırlandı. Böyle bir uygulamaya gidilmesinin nedeni, 2000’li yıllardan itibaren eğitimin Yunanca yapıldığı devlet okullarında öğrenim gören azınlık çocuklarının sayısında kayda değer bir artışın yaşanmasıydı. Bu gelişme azınlık içerisinde kimi tartışmaları da beraberinde getirdi. Kimi kesimler bunu azınlık çocuklarının eğitimleri için olumlu bir gelişme olarak karşılarken, kimi kesimler ise böyle bir kitabın hazırlanmasını azınlık çocukları bakımından devlet okullarının cazibesini artırabilmek, böylece azınlık okullarına giden çocukların sayısını azaltarak bu okulların sonunu getirebilmek için Yunan devletinin yeni bir politikası şeklinde değerlendirdiler.

Azınlık içerisinde bu tartışmalar devam ederken 2008 yılında “Müslüman Çocukların Eğitimini Destekleme Programı” kapsamında ve AB’nin % 80 mali desteğiyle devlet okullarında okuyan azınlık öğrencilerine yönelik olarak “Türkçe Kitabımız: Batı Trakya’nın Edebiyatı, Gazete ve Dergi Metinleri” başlıklı bir Türkçe kitabı hazırlandı. Burada dikkat çeken husus, kitabın Türkiye doğumlu Herkül Millas ve Dimos Yağcıoğlu ile Batı Trakyalı Koray Hasan, Tuncay Balta, Evren Dede ve Aydın Bostancı gibi isimler tarafından hazırlanmasıydı (Kırbaki, 2008). Yani kitap, hem Türkiye’yi, hem bölgeyi, hem de bölge insanı ile kültürünü yakından bilen kişilerce hazırlanmıştı. Zaten kitap, azınlığın örf, âdet, gelenek, din ve kültür anlayışını içeren konulardan oluşmuş, kitaptaki metinlerin tümü de Batı Trakyalı ozan, yazar ve aydınların eserlerinden derlenmişti. Bunların yanı sıra, Türk ve İslâm eserlerine de fotoğraflarıyla yer verilmişti. Kitaba onay verilmesi amacıyla Mart 2008’de Yunanistan Eğitim Bakanlığı’na gerekli başvuru yapılmış olmasına rağmen, Kasım 2021 itibarıyla konuyla ilgili herhangi bir gelişme söz konusu olmadı. Fakat, Türkiye ve Yunanistan’daki azınlık okullarında okutulan ders kitaplarının iki ülkeden karşılanması uygulamasına devam edildi (Bostancı, 2020).

Konuyla ilgili bir diğer önemli gelişme 1997-2008 döneminde üç aşamalı olarak “Müslüman Çocukların Eğitimini Destekleme Programı”nın (Frangoudaki Programı) AB desteğiyle uygulanmasıydı. Programın temel hedefi, ilk ve orta dereceli okullarda Yunanca öğrenimini mümkün olduğunca geliştirip iyileştirilerek azınlık

mensuplarının Yunan toplumuyla daha fazla entegrasyonunu sağlamak ve onların okullaşma oranını artırmaktı. 1996-1997 ders yılından 2009-2010 ders yılına kadar geçen süre içerisinde, ortaokullarda azınlık öğrencilerinin sayısının 3'e, liselikilerin sayısının da 5'e katlanması dikkat çekiciydi. Programın başarıyla uygulanabilmesi için Yunanca öğrenimi için yeni kitap ve metotlar kullanılırken, azınlık öğrencileriyle diyalog kurabilmelerini sağlayabilmek amacıyla Yunan öğretmenler de Türkçe öğrenme konusunda teşvik edildiler (Dede, 2008). Ayrıca, 2003 yılında Gümölcine ve İskeçe'de "Müslüman Çocukların Eğitimi Programı Merkezleri" (KESPEM) oluşturularak azınlık ve çoğunluk mensuplarının bir araya gelip diyalog kuracakları bir ortam sağlanmaya çalışıldı. "Müslüman Çocukların Eğitimi Destekleme Programı"nın dördüncü aşaması 2010-2013 döneminde "Trakya'daki Azınlık Çocuklarının Eğitim Programı" adıyla devam ettirildi (MUSEDUC, 2021). Bununla birlikte, kimi azınlık mensupları Program kapsamında hazırlanan kitaplara itiraz ettiler ve bunların yerinde Yunan devlet okullarında kullanılan Yunanca kitapların okutulmasını talep ettiler. Bunun için de okulları boykot ettiler (Azınlıkça, 2018). Bu tepkilere rağmen Program çerçevesinde azınlık öğrencileri için hazırlanan kitaplar daha sonra da Türk okullarında okutulmaya devam edildi (Dede, 2019).

Bir yandan azınlık ortaokul-liselerinin sayıca yetersiz kalmaları, bir yandan azınlığın Yunanca öğrenmesine verilen önemin artması, bir yandan da azınlık öğrencilerinin Yunancaya daha fazla önem vermeleri gibi gelişmeler, azınlık okullarından devlet ortaokul ve liselerine öğrenci kayışına neden oldu. Bunun sonucunda, 2003-2008 döneminde devlet okullarında eğitim gören azınlık çocuklarının sayısında önceki dönemlere göre 4 kat daha fazla artış yaşandı. Mesele rakamlara döktüğünde, 2009-2010 ders yılı itibarıyla azınlığa mensup lise öğrencilerinin % 84'ünün, ortaokul öğrencilerinin % 72,6'sının, ilkökul öğrencilerinin de % 32,5'inin devlet okullarında eğitim aldıkları görölüyordu (Azınlıkça Online, 2010). Azınlık ortaokul-liselerinin sayı olarak yeterli olmamaları gibi hususların dışında, azınlık okullarından devlet okullarına giden öğrenci sayısındaki artışta iki temel neden rol oynuyordu: 1) Azınlık öğrencilerinin ileride iş bulma konusunda sıkıntıya düşmemek için Yunancayı daha iyi öğrenmek istemeleri; 2) 1995 tarih ve 2341 sayılı yasayla azınlık öğrencilerine Yunan üniversitelerine girişte her yıl tanınmaya başlanan binde 5'lik kontenjandan faydalanmayı amaçlamaları.

Kontenjan uygulaması ilk dönemlerde beklenen sonuçları vermedi. Bunun temel nedeni, azınlık gençlerinin azınlık okullarında aldıkları eğitimin ve Yunancalarının üniversite eğitimi sırasında başarılı olmaya yetmemesiydi. Bundan dolayı, birçok azınlık genci eğitimini tamamlayamadan okulunu terk etmek zorunda kaldı. Fakat, zaman içerisinde bu olumsuz tablo değişmeye başladı. Buna göre, 2010'daki üniversite giriş sınavlarında Rodop'tan sınavda başarılı olan 504 öğrenciden 87'si azınlık mensubuydu. Daha da önemlisi, bu öğrenciler binde 5'lik kontenjandan faydalanmadan üniversiteye girme başarısını göstermişti (Dayıoğlu, 2013: 594-596). Bu olumlu tablo ileriki yıllarda da devam etti ve yılda ortalama 500 azınlık mensubu öğrenci üniversitelere girme hakkını elde etti. Azınlık açısından bir başka olumlu gelişme 2021 yılında yaşandı. Buna göre, Yunanistan Eğitim Bakanlığı'nca yapılan açıklamada, üniversitelerin fakülte ve bölümleri için hayata geçirilecek olan taban puan uygulamasından azınlık mensuplarının muaf tutulacağı belirtildi (Çolakali, 2021).

Olumlu olarak değerlendirilebilecek bu gelişmelere rağmen azınlık, eğitim alanıyla ilgili birçok sorunla boğuşmaya devam etmiştir. Kasım 2021 itibarıyla azınlığın karşılaştığı bu sorunları beş ana başlık altında özetlemek mümkündür:

1) Azınlık Okullarının Sayı ve Bina Olarak Yetersizlikleri: 2021-2022 ders yılı itibarıyla Batı Trakya'daki 103 Türk azınlık ilkokulunda (TC Dışişleri Bakanlığı, 2021; Kırbaki, 2021) yaklaşık 6.500 Müslüman-Türk öğrenci eğitim görmektedir. Bu okullardan her yıl ortalama 1,000 civarında öğrenci mezun olmakla birlikte, bunların eğitimlerini devam ettirebilecekleri yalnızca iki azınlık ortaokul-lisesi bulunmaktadır. Bunlar Gümülcine'deki Celal Bayar Lisesi ile İskeçe'deki Muzaffer Salihoğlu Lisesi'dir. Her yıl ilkokullardan mezun olan öğrencilerin sayısı göz önünde bulundurulduğunda, orta dereceli bu okulların sayı bakımından yetersiz kaldıkları görülmektedir. Bu husus birçok uluslararası kuruluşun raporlarında da dile getirilmiştir (Hunault, 2009: para. 103). Söz konusu olumsuzluğu bir nebze olsun giderebilmek amacıyla Celal Bayar Lisesi'ne ek bina yapılmış ve 2004-2005 ders yılında kullanılmaya başlanmıştır. Bu önleme rağmen okuldaki bina ihtiyacının devam ettiğine dikkat çekilmiştir (Ozanoğlu, 2015). Muzaffer Salihoğlu Lisesi'ne de ek bina yapılması için Yunan makamlarına yapılan başvurunun onaylandığı belirtilmektedir (Hatipoğlu, 2016). Bu okullardan başka Batı Trakya bölgesinde lise statüsünde faaliyet gösteren 2 tane de medrese vardır. Bunlar Gümülcine Hayriye Medresesi ile Şahin Medresesi'dir.

2) Azınlık Okullarının Kapatılarak Birleştirilmeleri: Yunanistan Eğitim Bakanlığı, ülkede yaşanan derin ekonomik krizi ve öğrencilere daha kaliteli bir eğitim sunabilmeyi gerekçe göstererek Nisan 2011 tarihinde öğrenci sayısı 9'dan az olan okulların kapatılarak en yakın bir başka okulla birleştirilmesi yönünde karar üretmiştir (Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu, 2021). Karar, devlet okullarının yanı sıra azınlık okullarını da kapsamaktadır. Bazı azınlık ilkokullarında öğrenci sayısının düşüklüğü nedeniyle birinci, ikinci ve hatta üçüncü sınıf öğrencilerin aynı sınıfta birlikte eğitim görmeleri ve sürecin başında hangi ilkokulun kapatılıp hangi ilkokulla birleştirileceğine Yunan yetkililer ile azınlığın birlikte karar vermesi nedeniyle, karara karşı ilk başlarda azınlık tarafından fazla bir itirazda bulunulmamıştır. Fakat, kapatılan okulların sayısının giderek çoğalması ve ihtiyaç duyulan yerlerde yenilerinin açılmasına müsaade edilmemesinden dolayı uygulama, azınlık tarafından azınlığa ait okullara giden Türk öğrencileri Yunan devlet okullarına aktarmanın bir aracı şeklinde görülmeye ve bu durum şiddetle eleştirilmeye başlanmıştır. Gerçekten de okulların kapatılarak birleştirilmesi kararının alındığı 2010-2011 ders yılında azınlığa ait ilkokul sayısı 193 iken (Batı Trakya Haber Ajansı, 2010), bu sayı, yukarıda da değinildiği gibi, 2021-2022 ders yılında 103 olmuş, dolayısıyla 2011-2021 döneminde 90 azınlık ilkokulu kapatılmıştır.

3) İki Dilde Eğitim Yapacak Azınlık Anaokullarına İzin Verilmemesi: 1976-2006 döneminde Yunanistan'da 9 yıl olan zorunlu eğitim 3518/2006 sayılı yasayla 10 yıla çıkarılmış, böylece ilkokuldan önce bir yıllık anaokulu eğitimi mecburi hale getirilmiştir. 2011-2012 ders yılından başlayarak Batı Trakya da dahil olmak üzere Yunanistan genelinde başlayan bu uygulamanın anlamı, okul öncesi azınlık öğrencilerinin yalnızca Yunanca faaliyet gösteren anaokullarına gitmeye zorlanmalarıdır. Azınlığın Türkçe ve Yunanca eğitim verecek devlet anaokulları açılmasına ilişkin talepleri ilk başlarda Yunan yetkililer tarafından olumlu karşılanmışsa da, bu gerçekleşmemiştir. Bunun üzerine azınlık iki dilli eğitim verecek

özel anaokulu açılması yönünde talepte bulunmuş ama bu girişim de sonuçsuz kalmıştır. 3518/2006 sayılı yasanın çıkmasından önce de azınlık mensuplarının iki dilli anaokulu talebinde buldukları, bu taleplerine olumlu yanıt verilmemesi üzerine kimi köylerde BTTÖB ve Batı Trakya Azınlığı Yüksek Tahsilliler Derneği'nin (BTAYTD) girişimleri ile azınlık çocuklarının katıldığı çocuk kulüplerinin oluşturulduğu, ama bunların Yunan makamlarının engellemeleriyle karşılaştığı belirtilmektedir (Şentürk, 2005: 19). Azınlığın iki dilli anaokullarının açılması yönündeki talepleri devam ederken, konuyla ilgili olarak Yunanistan yönetiminin hayata geçirdiği yegâne uygulama, 2018 yılında bazı anaokullarında tercüman kullanılması olmuştur. Buna göre, Batı Trakyalı öğretmenler devlet anaokullarında azınlık çocukları ile Yunan meslektaşları arasında tercümanlık yapmaya başlamışlardır. Bu uygulama ile Yunanistan yönetiminin azınlıktan gelen iki dilli anaokulu taleplerini önlemeye çalıştığına dikkat çekilmektedir (TC Dışışleri Bakanlığı, 2021).

4) Nitelikli Öğretmen İhtiyacı: Eğitim alanında Türk azınlığın karşılaştığı sorunların bir diğeri, nitelikli öğretmen ihtiyacıdır. Geçmişten günümüze Batı Trakya'daki azınlık okullarında görev yapan öğretmenlere bakıldığında bunları dört grupta toplamak mümkündür. Bunların birincisi "Formasyonsuz Öğretmenler"dir. Bunlar, meslekle ilgili herhangi bir eğitim alamamış kişilerden oluşmuştur. Latin harfleriyle ve çağdaş anlamda eğitim yapacak düzeyde olmayan bu kişilerin maaşları azınlık tarafından karşılanmıştır. Öğretmenler arasında ikinci grubu "Kontenjan Öğretmenler" oluşturmaktadır. Yukarıda da değinildiği gibi bu öğretmenler, 1951 Kültür Anlaşması ile 1968 Karma Kültür Protokolü uyarınca Türkiye'den görevlendirilen TC yurttaşı kişilerdir. Müteakiliyet esasına göre aynı sayıda Yunanistan vatandaşı öğretmen de İstanbul'daki Rum azınlık okullarında görev yapmıştır. 1951 Kültür Anlaşması'nın imzalanmasını müteakiben 24, ardından 30, 1968'de de 35 öğretmen dörder senelik sürelerle Türkiye ve Yunanistan'da karşılıklı olarak görevlendirilmişlerdir. Yunanistan yönetimi, maaşları Türkiye tarafından karşılanan kontenjan öğretmenlerinin sayısını, İstanbul'daki Rum nüfusun azalmasına paralel olarak azalan Yunan öğretmen sayısı ile aynı tutmaya çalışmıştır. Bu politika sonucunda, Batı Trakya'da görevli kontenjan öğretmenlerinin sayısı 1991'den itibaren kademeli olarak azaltılmış ve 16'ya düşürülmüştür. Üçüncü öğretmen grubunu "Formasyonlu Öğretmenler" oluşturmuştur. Bunlar, Türkiye'deki öğretmen okullarında eğitim görüp buralardan mezun olan Batı Trakyalı öğretmenlerdir. İsminde "Türk" ifadesi geçtiği için Kasım 1987'de Yunan Yargıtayı tarafından kapatılan BTTÖB bünyesinde örgütlenen formasyonlu öğretmenlerin azınlık okullarında görev yapmaları Yunanistan yönetimince sürekli engellenmeye çalışılmış, 2002-2003 ders yılıyla birlikte buna izin verilmemeye başlanmıştır. Öğretmenler arasında dördüncü ve son grubu, "SÖPA'lı Öğretmenler" oluşturmaktadır. SÖPA mezunu olup azınlık arasında "Akademililer" olarak adlandırılan bu öğretmenlerin azınlık okullarında görevlendirilmeleri, yukarıda da değinildiği gibi, azınlığın tepkisini çekmiş, bunun sonucunda da azınlık bu öğretmenlerin görev aldığı okullara çocuklarını göndermeyerek okulları boykot etmiştir. Bu tepkilere rağmen azınlık okullarında formasyonlu öğretmenler ile kontenjan öğretmenleri yerine SÖPA mezunlarının istihdam edilmesi, eğitim alanında azınlığın karşılaştığı sorunların önemli bir nedenini oluşturmuştur (Oran, 1991: 143-144; Ahmet, 2014: 186-187; Dışışleri Bakanlığı, 2021). Azınlığın bu denli tepkisini çeken SÖPA'nın faaliyetine, Yunanistan yönetiminin de okulun eğitim konusundaki

yetersizliğini kabul etmesiyle 3966/2011 sayılı kanunla son verilmiştir. SÖPA, son mezunlarını vermesinin ardından 31 Ağustos 2014 tarihinde fiilen de kapanmıştır.

5) Azınlık Okullarının Özerkliklerini Kaldırma Yönündeki Uygulamalar: Yukarıda da değinildiği gibi, azınlığın haklarını düzenleyen uluslararası antlaşmalar tarafından azınlık okullarının özerkliği güvence altına alınmış ve bu durum 1951 Kültür Anlaşması ile 1968 Karma Kültür Protokolü tarafından pekiştirilmiştir. Söz konusu güvenceye rağmen, okulların özerk statüleri Yunanistan yönetimleri tarafından zamanla erozyona uğratılmıştır. Yine yukarıda değinildiği gibi, okulların idare ve denetiminden azınlık üyelerinden oluşan okul encümenlerinin sorumlu olması gerekirken, bu yetki zaman içerisinde Yunan yetkililerin eline geçmiştir. Bunun sonucunda, okul binalarıyla, ders kitapları ve okul müfredatlarının belirlenmesiyle ve öğretmenlerin seçimiyle ilgili birçok yetki okul encümenlerinin elinden alınmıştır (Verhás, 2019: 16). Türkiye'deki Gayrimüslim azınlık okullarında olduğu gibi, Batı Trakya'daki azınlık okullarına atanan Yunan müdür yardımcıları da okulları ilgilendiren hemen her konuda belirleyici bir yetkiye sahip olmuşlar ve okulların özerk yapılarını ortadan kaldırıcı uygulamalarda bulunmuşlardır.

SONUÇ

Batı Trakya'daki Müslüman-Türk azınlığın kendi okullarını kurma, yönetme ve denetleme ile bu okullarda kendi ana dilini kullanma hakkı günümüz itibarıyla geçerli olduklarını gördüğümüz Atina Antlaşması'na Ek 3 Numaralı Protokol, Yunanistan'daki Azınlıkların Korunmasına İlişkin Antlaşma ve Lozan Barış Antlaşması tarafından güvence altına alınmıştır. Bu antlaşmaların dışında, başta Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Konseyi (AK) sözleşmeleri ile Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) belgeleri olmak üzere Yunanistan'ın taraf olduğu birçok belgede de azınlığın bu hakları uluslararası güvenceye kavuşturulmuştur. Bu duruma rağmen Yunanistan, 1930'lu yılların bir bölümü ile 1950'lerin ilk yarısı haricinde azınlığın konuyla ilgili haklarını ihlal edici uygulamalarda bulunmuştur. İhlaller, özellikle Kıbrıs sorunu nedeniyle Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin kötüleştiği dönemlerde daha da artmıştır. Bu çerçevede, azınlık okullarının özerkliklerini ortadan kaldırmaya ve okulların sayısını azaltmaya yönelik kararlar alınmış, formasyonlu öğretmenlerin yerine SÖPA'lı öğretmenlerin görevlendirilmesi yoluna gidilmiş, kontenjan öğretmenlerinin sayısı kısıtlanmaya çalışılmış, uzun yıllar Türkiye'den ders kitabı getirtilmesine izin verilmemiştir. Türkiye'nin de ikili ilişkilerin gerginleştiği dönemlerde ülkedeki Rum azınlığın eğitim haklarını kısıtlayıcı kimi tasarruflarda bulunması, bu sorunların giderek ağırlaşmasına neden olmuştur.

Uzun yıllar sürüp giden bu sorunlar bir yandan Yunanistan'ın özellikle AB'nin etkisiyle azınlığa yönelik tutumunu 1990'lı yıllardan itibaren yumuşatmaya başlaması, bir yandan da Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin 1999 sonrası dönemde iyileşme sürecine girmesi azınlık eğitimine eskiye kıyasla olumlu yönde yansımıştır. Bu çerçevede, Türkiye'den ders kitaplarının getirtilmesine yeniden başlanmış, Türk öğrencilere yönelik özel programlar geliştirilmiş, üniversite girişlerinde binde 5'lik kontenjan ayrılmıştır. Ama, yukarıda da değinildiği gibi, okul binalarıyla ilgili sıkıntılar ve nitelikli öğretmen ihtiyacı devam etmekte, okulların kapatılarak birleştirilmeleri uygulaması ile özerkliklerini kaldırma çabaları sürmekte, iki dilde eğitim yapacak azınlık anaokullarına izin verilmemektedir. Benzer sorunlar

Yunanistan tarafından da dile getirilmekte, Türkiye'ye, ülkedeki Rum azınlığın eğitim haklarını ihlal edici uygulamalarda bulunduğu suçlamaları yöneltilmektedir. Türkiye ve Yunanistan'ın "mütekabiliyet ilkesi"ni yanlış şekilde yorumlamaları sonucunda devam eden bu ihlalleri giderebilmek için iki ülkenin "soydaşları" için çoğunluktan farklı etnik, dinsel ve dilsel kimliğe sahip vatandaşlarını "yabancı" veya "teki" olarak görmekten vazgeçmeleri, birbirlerini "sıkıştırmak" için kendi vatandaşları üzerinde baskı kurup haklarını ihlal etmeye son vermeleri gerekmektedir. Bu durum AB yesi olması hasebiyle Yunanistan bakımından özel bir önem taşımaktadır. Yunanistan, "Avrupa Ailesi"nin bir parçası olduğunu sürekli vurgu yapmanın ve bağlı bulunduğu uluslararası antlaşma ve sözleşmelerden doğan yükümlülüklerin gereğini yerine getirmelidir. Bunun için de, Müslüman-Türk azınlığın eğitim alanıyla ilgili haklarını kullanabilmesi için bir yandan azınlığın bu alandaki faaliyetlerine müdahale etmeme gibi bir pasif tutum takınmalı, diğer yandan da bunların layıkıyla uygulanabilmesi için azınlık lehine uygun önlemler alma gibi pozitif bir politika izlemelidir.

KAYNAKÇA

Aarbakke, Vemund (2000), *The Muslim Minority of Greek Thrace*, Unpublished Ph.D Thesis, University of Bergen, Bergen.

Ahmet, İbrahim Kelağa (2016), “Batı Trakya’da İkidilli Azınlık Eğitiminde Kapanan Bir Sayfa: Selanik Özel Pedagoji Akademisi (S.Ö.P.A.)”, Cezmi Eraslan (ed.), *Dünden Bugüne Batı Trakya Uluslararası Sempozyumu, Bildiriler*, 23-24 Ekim 2014, Türk Ocakları İstanbul Şubesi, İstanbul, 185-206.

Ahmet, İbrahim Kelağa (2006), “Yunanistan’da (Batı Trakya’da) Azınlık Eğitim Sistemi İçinde İkidilli (Türkçe-Yunanca) Azınlık İlkokulları”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, C. VI, No. 1, 1-12.

Aslan, Hasan (2006), *Batı Trakya Türk Azınlığında Türkçe Basın ve Türkler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Kars.

Azınlıkça Online, 7 Aralık 2010. <https://azinlikca1.net/>, Erişim Tarihi: 12 Aralık 2021.

“Batı Trakya Türk Öğretmenler Birliği’nin 2010-2011 Eğitim ve Öğretim Yılı Mesajı”, <https://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/bati-trakya-turk-ogretmenler-birliginin-2010-2011-egitim-ve-ogretim-yili-mesaji.html>, Erişim Tarihi: 27 Haziran 2021.

European Commission against Racism and Intolerance (2015), *ECRI Report on Greece* (Fifth Monitoring Cycle), 24 February 2015, <https://rm.coe.int/fifth-report-on-greece/16808b5796>, Erişim Tarihi: 01 Ekim 2021.

Bostancı, Aydın, “Batı Trakya’daki Azınlık Okulları İçin Türkçe Kitaplar Geldi, Azınlıkça, 28 Ağustos 2020. <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/33697-bati-trakyadaki-azinlik-okullari-icin-turkce-kitaplar-geldi>, Erişim Tarihi: 26 Haziran 2021.

Çolakali, Mustafa, “Üniversitelere Giriş Barajından Batı Trakya Azınlık Öğrencileri Muaf Tutulacak”, Azınlıkça, 19 Şubat 2021. <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/42527-universitelere-giris-barajindan-bati-trakya-azinlik-ogrencileri-muaf-tutulacak>, Erişim Tarihi: 29 Haziran 2021.

Dayıoğlu, Ali (2013), “2001-2012 Dönemi Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. III, (2001-2012), İletişim Yayınları, İstanbul, 560-631.

Dayıoğlu, A. ve Aslım, A (2014), “Reciprocity Problem between Greece and Turkey: The Case of Muslim-Turkish and Greek Minorities”, *Athens Journal of History*, Vol. I, No. 1, 37-50.

Dede, Evren, “Gülünç Duruma Düşmek Pahasına Azınlık Eğitimi”, *Azınlıkça*, Aralık 2008. http://www.azinlikca.org/pdfs/Azinlikca42_Evren_Dede.pdf, Erişim Tarihi: 14 Ekim 2021.

Dede, Evren, “Hani İstemiyordunuz? İskeçe’deki Azınlık Okulları Frangudaki Kitaplarıyla Devam Ediyor”, *Azınlıkça*, 20 Ekim 2019. <https://azinlikca1.net/yunanistan-bati-trakya-haber/item/20286-hani-istemiyordunuz-iskece-deki-azinlik-okullari-frangudaki-kitaplarıyla-devam-ediyor>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021.

Erim, Nihat (1953), *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri*, C. I, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Fırat, Melek (2001), “1923-1939 Dönemi Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası – Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C. I, (1919-1980), İletişim Yayınları, İstanbul, 325-356

Grigoriadis, Ionnis N. (2008), “On the Europeanization of Minority Rights Protection: Comparing the Cases of Greece and Turkey”, *Mediterranean Politics*, Vol. XIII, No. 1, 23-41.

Hatipoğlu, Mehmet, “Batı Trakya’da Yeni Öğretim Yılı Buruk Başladı”, *Memleket*, 19 Eylül 2016. <https://www.memleket.com.tr/bati-trakyada-yeni-ogretim-yili-buruk-basladi-947660h.htm>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021.

Hunault, Michel (rapporteur) (2009), *Freedom of Religion and other Human Rights for non-Muslim Minorities in Turkey and for the Muslim Minority in Thrace (Eastern Greece)*, Council of Europe Parliamentary Assembly, Committee on Legal Affairs and Human Rights, Doc. 11860, 21 April 2009. <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=12681&lang=en>, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2021.

Hüseyinoğlu, Ali (2005), *Continues and Changes in the Minority Policy of Greece: The Case of Western Thrace*, Master Thesis, The Graduate School of Social Sciences of Middle East Technical University, Ankara.

Hüseyinoğlu, Ali (2012), *The Development of Minority Education at the South-easternmost Corner of the EU: The Case of Muslim Turks in Western Thrace, Greece*, PhD Thesis, Department of International Relations, University of Sussex, Sussex.

International Court of Justice, Reports of Judgments, *Advisory Opinions and Orders* (1978), *Aegean Sea Continental Shelf Case (Greece v. Turkey)*, Judgment of 19 December 1978, <http://www.icj-cij.org/files/case-related/62/062-19781219-JUD-01-00-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 16 Ekim 2021.

Kırbaki, Yorgo, “Batı Trakya’da 12 Türk Okulu Daha Kapatıldı”, *Hürriyet*, 5 Kasım 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/bati-trakyada-12-turk-okulu-daha-kapatildi-41865031>, Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021.

Kırbaki, Yorgo, “Türkçe Kitabımız”, *Hürriyet*, 8 Nisan 2008. <https://www.hurriyet.com.tr/turkce-kitabimiz-8617776>, Erişim Tarihi: 09 Ekim 2021.

Meray, Seha L. (1973), (çev.), *Lozan Barış Konferansı, Tutanaklar, Belgeler*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara.

MUSEDUC, “Trakya’daki Müslüman Azınlık Çocuklarının Eğitimi”. <https://museduc.gr/tr/%CF%84%CE%BF-%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1/%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%BF%CE%B9>, Erişim Tarihi: 07 Ekim 2021.

Oran, Baskın (2002), *Greek Violations of the Lausanne Treaty*, The National Committee for Strategic Research and Studies, Ankara.

Oran, Baskın (1991), *Türk-Yunan İlişkilerinde Batı Trakya Sorunu*, 2. B., Bilgi Yayınevi, Ankara.

Ozanoğlu, Ahmet, “Başlığı Size Bıraktım”, *Gündem*, 1 Eylül 2015. <https://gundemgazetesi.com/oa.php?id=265>, Erişim Tarihi: 17 Ekim 2021.

Serdar, Ahmet (2014), “Tarihsel Süreç İçerisinde Batı Trakya Türklerinin Ekonomik ve Demografik Gelişimi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, C. III, No. 2, 97-126.

Şentürk, Cem (2005), *Yunanistan’da Azınlık Eğitiminin Sorunları*, Avrupa Batı Trakya Türk Federasyonu, Witten.

Tarhanlı, Turgut (2002), “Turgut Tarhanlı’nın Bildirisi”, *Cemaat Vakıfları, Bugünkü Sorunları ve Çözüm Önerileri*, İstanbul Barosu Yayını, İstanbul.

TC Dışişleri Bakanlığı (2021), *Yunanistan Batı Trakya Türk Azınlığına Ait 12 İlkokulu Kapatması Hakkında*, 2 Ağustos 2021, https://www.mfa.gov.tr/no_-269_-yunanistan-in-bati-trakya-turk-azinligina-ait-12-ilkokulu-daha-kapatmasi-hk.tr.mfa, Erişim Tarihi: 14 Ekim 2021.

TC Dışişleri Bakanlığı (2021), *Yunanistan’daki Türk Varlığı*, <https://www.mfa.gov.tr/bati-trakya-turk-azinligi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 12 Ekim 2021.

The World Bank, *Population, Total-Greece*. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL?locations=GR>, Erişim Tarihi: 14 Ekim 2021.

“Treaty Concerning the Protection of Minorities in Greece, 1920”, <http://www.forost.ungarisches-institut.de/pdf/19200810-2.pdf>, Erişim Tarihi: 17 Ekim 2021.

“Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Krallığı Arasında İmzalanan Kültür Anlaşmasının Onanması Hakkında Kanun”, Kanun No. 5932, Kabul Tarihi: 12.05.1952, *Resmî Gazete*, 17 Mayıs 1952, No. 8112, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/8112.pdf>, Erişim Tarihi, 10 Ekim 2021.

Verhás, Evelin (2019), *The Turkish Minority in Western Thrace: The Long Struggle for Rights and Recognition*, Minority Rights Groupe Europe (MRGE) Report.

Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/3_2_1978.pdf, Erişim Tarihi: 11 Ekim 2021.